

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15004999>

TOPOGRAFO-GEODEZIK ISHLAB CHIQRISHDA IQTISODIY TAXLILNING POG‘ONALARI VA USLUBLARI

Xodjayeva Muhayyo Ulmasovna

Qarshi Davlat Texnika Universiteti assistent o‘qituvchisi

muhayyoolmasovna@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada topografo-geodezik ishlab chiqarishda boshqarishni hisobga olish va hisobot berish, ishlab chiqarish va xo‘jalik faoliyatida iqtisodiy tahlilning mohiyati, pog‘onalari hamda uslublari, korxonada ishlab chiqarish faoliyatining bo‘limlari taxlilining mazmunini aniqlashga doir nazariy bilimlarni shakllantirish haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Topografo-geodezik, tahlil, tezkor hisobot, buxgalterlik hisobot, statistik hisobot, ko‘rsatkichlarni solishtirish, ko‘rsatkichlarni taqqoslash, ko‘rsatkichlarni bo‘lish, SWOT tahlil, qilish.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы формирования теоретических знаний по бухгалтерскому учету и управленческой отчетности в топографо-геодезическом освоении, сущность, этапы и методы экономического анализа в освоении и хозяйственной деятельности, содержание анализа подразделений освоения деятельности предприятия.

Ключевые слова: Топографо-геодезический анализ, анализ, оперативный отчет, бухгалтерский отчет, статистический отчет, сравнение показателей, сравнение показателей, разделение показателей, SWOT-анализ,

Abstract. The article discusses the formation of theoretical knowledge on accounting and reporting management in topographic and geodetic development, the essence, stages and methods of economic analysis in development and economic activities, and the content of the analysis of the departments of the enterprise's development activities.

Keywords: Topographical and geodetic analysis, analysis, operational report, accounting report, statistical report, comparison of indicators, comparison of indicators, division of indicators, SWOT analysis.

Kirish. Ma'lumki bozor iqtisodiyoti tizimini to'rtta dastak –**talab, taklif, narx va raqobat** tartibga solib turadi. Har bir korxonada o'z mahsulotining hayotiyligini oshirish uchun ushbu to'rtta dastakni qo'llagan holda o'rganishi juda katta ahamiyat kasb etadi. Bu borada korxonalarda marketing hamda boshqaruv tizimi qay tarzda yo'lga qo'yilganligi muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu omillarni o'rganishda va tahlil qilishda korxonalarda marketing faoliyati va tahlil usullaridan biri **SWOT** tahlil usulidan keng foydalaniladi.

SWOT tahlil usuli birinchi marta **1960-yilda** AQShning Stenford Universiteti iqtisodchi olimi Albert Humphrey tomonidan yaratilgan.

Iqtisodiy tahlil nazariy hamda amaliy jihatlarining rivojlanishiga xalqaro va mamlakatimiz miqyosida ro'y berayotgan iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyot o'z ta'sirini o'tkazganligini ta'kidlash lozim. Xususan, ishlab chiqarishning texnik hamda texnologik jihatdan modernizatsiya qilinishi, unda qo'llanilayotgan robotlashtirish va avtomatlashtirishning turli ko'rinishlari, boshqaruv tizimida axborot-kommunikatsion texnologiyalardan tobora ko'proq va samaraliroq foydalanilishi, strategik boshqaruv ahamiyatining ortishi, shularning barchasining negizida turgan globallashtirish jarayonining tobora jadallashtirish fan taraqqiyotiga o'zining kuchli ta'sirini ko'rsatmoqda. Bunday ijobiy o'zgarishlar, albatta, menejmentda tadqiqotning aniq (maxsus) tahlilning boshqaruvning samarali vositasi sifatida ma'lum bir darajada siljishiga asos bo'ldi. Menejmentda tadqiqotning aniq (maxsus) tahlil uslubiyotining tobora takomillashuvi bilan birga ekspress tahlil, SWOT-tahlilning keng tarqalishiga, o'rganilishi va qo'llanilishiga olib keldi. "Hozirgi zamonda strategik tahlilning eng keng tarqalgan metod va usullariga quyidagilarni olib borish mumkin:

SWOT tahlili–bu korxonalarining *kuchli* (Strengths) va *kuchsiz* (Weakness) tomonlarini aniqlaydigan, shuningdek bozor *imkoniyatlari* (Opportunities) va *xatarlari* (Threats)ni o'rganadigan yoki boshqacha qilib aytganda, korxonaning *ichki* (Strengths or Weakness) va *tashqi* (Opportunities or Threats) omillarini hisobga olgan holda mahsulot turlarini raqobatga bardoshligini

baholaydigan tahlil usulidir. Usul ishlab chiqarilayotgan strategiyaning ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlash uchun ishlatiladi.

Respublikamiz topografo-geodezik tashkilotlarini barqaror rivojlanishi va boshqarishni o'ziga xos jihatlari amaliyotda keng foydalanib kelinayotgan SWOT-tahlil asosida baholanadi.

Topografo-geodezik tashkilotlar rivojlanishining SWOT tahlili

(S) Kuchli tomonlari	(W) Kuchsiz tomonlari
<ul style="list-style-type: none"> ✓ topografo-geodezik tashkilotlarni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturlari ishlab chiqilganligi; ✓ korxonalariga berilayotgan moliyaviy imkoniyatlar; ✓ korxonalarda eksport qilish imkoniyatlarining yuqoriligi; ✓ arzon ishchi kuchining mavjudligi; ✓ asosiy fondlardan yanada samarali foydalanish mumkinligi; ✓ boy xomashyo bazasining mavjudligi; ✓ innovatsion salohiyatning amalga oshirish imkoniyatining mavjudligi va boshqalar. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ xizmat ko'rsatish va mahsulotlar raqobatbardoshligini pastligi; ✓ kooperasion aloqalarning uzilib qolishi; ✓ mahsulot va xizmatlarni eksport qilishda infratuzilmalar yetishmasligi; ✓ mahsulotlarni sotish va saqlashdagi muammolarning mavjudligi; ✓ yuqori malakaga ega ishchi kuchining boshqa tarmoqlarga ketib qolishi; ✓ korxonada investision loyihalarning mavjud emasligi yoki kamligi; ✓ investisiyalarning sezilarli darajada yetishmasligi ✓ ko'pgina korxonalarining past daromadlilikligi.
(O) Imkoniyatlari	(T) Xavf-xataryokitahdidlari
<ul style="list-style-type: none"> ✓ korxonalarda mahsulot va xizmatlarni diversifikatsiyalash imkoniyatlari; ✓ qulay investision muhit yaratish; ✓ davlatning korxonalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash bo'yicha iqtisodiy siyosati; ✓ xorijiy bozorlarga chiqish imkoniyatlari; ✓ korxonalarda integrasion jarayonlarni keng rivojlantirish. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ichki va tashqi bozorlarda narx-navoning o'zgarishi; ✓ mehnatga bo'lgan motivasiyaning yetarli emasligi; ✓ jahon bozorida raqobatning kuchayishi; ✓ davlatlardagi iqtisodiy-siyosiy vaziyatlarning o'zgarishi

Keltirilgan jadvaldan ko‘rinib turibdiki, topografo-geodezik tashkilotlar faoliyatini boshqarishda kuchli tomonlar bilan bir qatorda, zaif tomonlar ham mavjud ekan. Shuning uchun boshqaruv va xo‘jalik subektlari rahbarlari bo‘sh tomonlarga alohida jiddiy e‘tibor berishlari kerak, aks holda kutilgan iqtisodiy samaradorlikka erishib bo‘lmaydi. Oxir-oqibatda korxonalar faoliyati iqtisodiy rivojlanishning omili emas, balki uning teskarisiga aylanishi mumkin.

Bunday tahlil tashkilot ichidagi holatlar bilan birga tashqi omillar va bozordagi holatni ham qamrab oladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va natijalar muhokamasi : Mamlakatimiz hamda xorijlik yetakchi olimlar va amaliyotchilarning ilmiy ishlari tahlili asosida yosh olimlar, mustaqil izlanuvchilar, magistrlar, talabalar va iqtisodiyot tarmoqlarida faoliyat olib borayotgan mutaxassislarni iqtisodiy tahlilning zamonaviy taraqqiyot yo‘nalishlari bilan tanishtirish respublikamizning ijtimoiy- iqtisodiy sohalaridagi muammolar va ularning yechimini topishda taraqqiyot omillaridan biri bo‘lib xizmat qiladi, degan umiddamiz.

Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu mavzuni o‘rganish jarayonida O‘zbekiston Respublikasida olib borilayotgan barcha islohotlar tub negizi axolini ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlarini ximoya qilish, ularning turmush tarzini yaxshilashga qaratilgan.

Ishlab chiqarish faoliyatining taxlilining asosiy vazifasi topografik-geodezik tashkilotlar iqtisodiyotini o‘rganish, uni yanada rivojlantirish, takomillashtirish, ishlab chiqarish imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish, erishilgan muvaffaqiyatlarni keng yoyish va yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarning sabablarini o‘rganish hamda uni tamomila tugatishga yordam berishdan iboratdir.

Korxonalar ishlab chiqarish faoliyatining taxlilining asosiy mazmuni bozor iqtisodiyoti qonunlaridan foydalangan holda topografik-geodezik tashkilotlarda, uning tarmoqlarida hamda tarkibiy bo‘limlarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish maqsadida imkoniyatlarni axtarib topish va ulardan samarali foydalanishdir.

Fan texnika taraqqiyoti va raqamli iqtisodiyotning rivojlanish natijasida topografik-geodezik tashkilotlar faoliyatini chuqur va har tamonlama tahlil qilmay turib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish mumkin emas.

Iqtisodiy tahlil topografik-geodezik tashkilotlarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini qidirib topish va ulardan foydalanish imkonini beradi. Iqtisodiy tahlilni chuqur bilish rahbar va mutaxassislardan o'z ishlarida yangilik va xatolarni topa bilishlariga, kelgusida bu xatolarni takrorlanmaslikka, ichki xo'jalik imkoniyatlarini topib, ularni ishlab chiqarishga tadbqiq etishga yordamlashadi.

Xulosa va takliflar: Ko'rinib turibdiki, Topografik-geodezik tashkilotlar iqtisodiyotini tahlil etishda ayrim topografik-geodezik tashkilotlarining monografik yoki analitik jihatdan o'rganish alohida ahamiyatga ega. Bu usulda topografik-geodezik tashkilotlarining ma'lum vaqt ichidagi ayrim ishlarini batafsil o'rganishda, shuningdek topografik-geodezik tashkilotlar faoliyatini tahlil qilish uning kelgusida barqaror rivojlanishini belgilashda hamda har bir topografik-geodezik tashkilotlarining bo'limlarini ishlab chiqarish jarayonlarini bilishda keng foydalaniladi.

Bu usul yordamida yig'ilgan aniq ma'lumotlar tekshiriladi, nazariy jihatdan umumlashtiriladi, ayrim hodisalar yoki jarayonlar o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik aniqlanadi va topografik-geodezik tashkilotlarida qayd etilgan fan texnika taraqqiyoti yutuqlarini ishlab chiqarishga joriy etish yo'llari belgilanadi.

Tajribalarni keng joriy qilish uchun avvalo uni batafsil o'rganish kerak. Bunda biz tajriba (eksperimental) usulidan foydalanishimiz mumkin. Tajriba haqiqat mezonidir. Binobarin ilmiy asosda berilgan tavsiyalar tajribada sinab ko'rsatilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xodjayev I.V., Tog‘ayeva D.U. “Geodezik, kartografik va kadastr ishlab chiqarishni rejalashtirish, tashkil qilish, boshqarish va uning iqtisodiyoti” T-2013
2. Pardayev M.Q., Mamasoatov T.X., Pardayev O.M. Modernizatsiya, diversifikatsiya va innovatsiya-iqtisodiy o‘shning muhim omillari, Monografiya- T.: ”Navro‘z”, 2014, 38 bet.
3. Ergashev R.X., Tursunov I.E., Ravshanov A.D., Qurbonov A.B. Innovatsion iqtisodiyot. Darslik. – T.: Voris-nashriyot, 2020, 464 bet
4. Ergashev R.X. Innovatsion iqtisodiyot. Darslik. – T.: Moliya iqtisod, 2019, 398 bet.
5. Яркин Т.В. “Экономика отрасли» Санкт-Петербург 2005 г.
6. Яркина Т.В. “Основы экономики предприятия” Санкт-Петербург 2012 г.
7. Ravshanov A.D “Geodeziya va kartografiyada ishlab chiqarishni rejalashtirish, tashkil qilish, boshqarish va uning iqtisodiyoti” - (darslik),- 2024. -341 b.
8. Xodjayeva M. U. “Top geod ish modernizatsiya qilish” maqola

Internet saytlari

1. www.Ziyonet.uz O‘zbekiston Respublikasi ta’lim portali
2. www.natlib.uz -Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston milliy kutubxonasi
3. www.Krugosvet.ru-Универсальная научно-популярная энциклопедия
4. www.Stat.uz -O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligining rasmiy sayti
5. www.Lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.